

Gerhard Baumgartner

AZ AUSZTRIAI MAGYARSÁG A SZOVJET MEGSZÁLLÁSTÓL NAPJAINKIG (1945–2005)

1945 márciusában a szovjet csapatok megszállták egész Kelet-Ausztriát. A négy győztes hatalom az ország területét négy zónára osztotta, de a Szövetséges Hatalmak Tanácsa (*Aliierter Rat*) már áprilisban felszólítja Karl Renner államelnököt, hogy alakítson kormányt. Az új kormány augusztusban a Burgenland önálló tartomány újbóli felállításáról rendelkező alkotmánytörvényben (*Verfassungsgesetz über die Wiedererrichtung des selbständigen Landes Burgenland*) újraalapítja Burgenland tartományt. A szovjet zónában a megszálló hatalom 1946-ban lefoglalta az úgynevezett német vagyont, tehát minden nagyobb gyárat és nagyüzemet. Burgenland területén a több tízezer hektáros Esterházy birtok került szovjet kézre. E birtokokon vagy állami gazdaságot rendeztek be vagy kiosztották a földet az észak-burgenlandi kisparasztnak és bérescsaládok között. Ennek következtében az észak-burgenlandi magyar majori lakosság körében ismét megerősödött a baloldali szimpátia. 1947 áprilisában megszületett az úgynevezett nemzetiszocialista törvény (*Nationalsozialistengesetz*), amely az egykori nemzetiszocialisták zömét rehabilitálta és visszaadta a választójogot számukra. Ősszel hazatértek az első hadifogolycsoportok a Szovjetunióból, ahová 1941 óta közel félmillió egykori osztrák állampolgár került hadifogolyként. Ausztria második világháború utáni gazdasági fellendülésének alapját az 1948-as Marshall-segély teremtette meg, mely szerint 960 millió USA dollárt kapott Ausztria. Mivel az osztrák kormány és a nyugati államok nem kívánták a szovjet zónába fektetni ezt az összeget, és mivel Burgenland semmiféle iparral nem rendelkezett – noha az ország 4%-a itt élt –, a segélynek mindössze 0,33 %-a jutott ide. 1948-ban Magyarország lehúzta a vasfüggönyt az osztrák–magyar határon – Burgenland a keleti irányban elszigetelődött, és egy hosszú évtizedre Ausztria elmaradott határtérségévé vált. 1955-ben, a Bécsi Államszerződésben (*Wiener Staatsvertrag*) a szövetséges hatalmak visszaállították Ausztria függetlenségét, azzal a feltétellel, hogy semleges állammá alakul. A szovjet csapatok még ebben az évben elhagyták Burgenland területét is.

A háború utáni újrakezdést Burgenlandban megnehezítette, hogy a felnőtt korú férfi lakosság részben elesett a háború alatt, részben még nem tért vissza a hadifogságból. 17600 katona nem tért vissza 1945 után és 38000 még hadifogságban volt. Az össznépesség egyhatoda hiányzott. A magyar falvakban ez azzal a következménnyel járt, hogy a vegyes házasságok ugrásszerűen megnöttek. Még 1945 elején, a visszavonuló német hadsereggel egész magyar alakulatok menekültek Ausztria területére – ezek azonban nem Burgenlandban vagy Bécs környékén telepedtek le, hanem Felső-Ausztriában, az amerikai zónában. Így jött létre például a háború után linzi magyar közösség. A magyarországi német kitelepítés újabb migrációs hullámot indított Ausztria felé: ennek folyamán rengeteg kétnyelvű (német és magyar) család került Ausztriába, ezek egy része a határmenti burgenlandi falvakba költözött. Az 1948-as magyarországi kommunista hatalomátvétel következtében ismét emigránsok jelentek meg, elsősorban Bécsben.

A burgenlandi magyar nyelvcsoporthoz számára a legfőbb fordulatot hozta a háború után, hogy az 1937-es iskolatörvény újra életbe lépett és hat elemi iskolában – Oberwart/Felsőőr, Unterwart/Alsóőr, Siget in der Wart/Órisziget, Mitterpullendorf/Középpulya, Albrechtsfeld/Albrechtmajor és Kleylehof/Kleylemajor – megkezdődhetett a magyar nyelvű oktatás. Ezek az iskolák az osztrák oktatási rendszerben azonban zsákutcát jelentettek, mert semmilyen közép- és felsőfokú magyar nyelvű oktatás nem létezett. Azok a szülők, akik később gimnáziumba akarták írni gyermeküket, azok már az elemi iskolába is a szomszédos falvak német tannyelvű iskoláiba kellett, hogy küldjék őket. A magyarok lakta majorokban és falvakban tovább működtek ugyan a helyi egyesületek, ám az ötvenes években tartományi szinten semmilyen központi magyar szervezet nem jött létre.

1956 őszén kitört Magyarországon a forradalom. A budapesti események nagy kihívást jelentettek Ausztria számára, mert miután november 4-én a szovjet csapatok leverték a forradalmat, óriási magyar menekülthullám árasztotta el Ausztriát. A következő három hónapban 180 ezer magyar menekült érkezett Burgenlandba. Ausztriában több nagy menekülttábort állítottak fel, így például a traiskircheni menekülttábort is, ahonnan a magyarokat Bécsbe, majd különböző nyugati országokba szállították tovább. A menekültek zöme később nem maradt Ausztriában: 1959 elején már csak 18 ezer magyar menekült tartózkodott az országban. Az 56-os menekültekkel a bécsi magyar nyelvcsoporthoz összetétele jelentősen átalakult: több évtizedre két markáns táborhozott létre. Míg az 56-osok semmilyen viszonyban nem álltak a magyar állammal vagy a bécsi magyar kultúrintézettel, addig a régebbi bécsi magyar kultúregyesületek továbbra is fenntartották a kapcsolatot a Kádár-kormánnyal. Az Ausztriába menekült magyar diákok számára az osztrák állam külön középfokú oktatási rendszert hozott létre: 746 magyar diák tanult ott saját, magyar nyelvű gimnáziumban. 1963-ban, az utolsó 56-os magyar diák érettségije után a gimnáziumokat ismét bezárták.

A hatvanas évek folyamán alapjaiban változott meg a burgenlandi falvak gazdaság- és társadalomszerkezete. A burgenlandi birtokviszonyokat évszázadokkal korábban meghatározta, hogy a hatalmas uradalmi birtokok mellett a törpe- és kisbirtokos forma uralkodott. A hatvanas években a burgenlandi kisbirtokosok arra kényszerültek, hogy ingázó munkásként keressék a kenyerüket: Bécs, Alsó-Ausztria és Stájerország ipari központjaiba jártak dolgozni. A majorok népét a mezőgazdaság gépesítése szabadította fel, akik először a környező falvakba költöztek, majd továbbálltak a nagyvárosokba. A szintizta magyar majorok a hetvenes évekre teljesen elnéptelenedtek, az egykori béresek leszármazottai gyorsan asszimilálódtak, mert számukra a magyar még mindig a „cselédnyelvet” jelentette. Mivel 1945 után teljeskörű magyar oktatási rendszer nem létezett Burgenlandban, a hiányzó magyar kisebbségi elit szerepét már a hatvanas években vagy 56-osok, vagy Magyarországról átköltözött értelmiségiek töltötték be. A Felső-Órségben a hatvanas évek végén mind az Unterwart/alsóóri katolikus, mind az Oberwart/felsőóri református és a Siget in der Wart/öriszigeti evangélikus gyülekezet élén Magyarországon született lelkipásztor állt. Ők alapítják 1968-ban az első magyar kultúregyesületet, hogy megfékezzék az asszimilációt.

1974-ben a vasfüggöny – legalábbis az egyik irányban – kinyílt: az osztrákok vízum nélkül utazhattak Magyarországra. A határmenti kapcsolatok ennek következtében újra fellendültek. A magyar nyelv kommunikációs értéke valójában csak akkor nőtt meg, amikor Magyarországon bevezették a világútlevelet (1986), és magyar vásárlók tízezrei árasztották el a burgenlandi falvakat és Bécset. 1989. augusztus 19-én Habsburg Ottó, az Európai Parlament alelnöke és Pozsgay Imre, magyar államminiszter szimbolikusan átvágták az országhatár szögesdrótját Sopronban. Ezt az alkalmat a Magyarországon tartózkodó NDK turisták tömeges menekülésre használták fel. A Páneurópai Piknik fontos eseménye volt a politikai tömbök felszámolásának. 1989 karácsonyára egymás után megbuktak a kelet-európai kommunista diktatúrák és megkezdődik a rendszerváltás. 1990 nyarára az egész határsávon lebontják a szögesdrótot és lebomlik a vasfüggöny, amely közel 45 évig elválasztotta a burgenlandi magyarokat Magyarországtól.

A burgenlandi kisebbségpolitika jogi háttere

Az osztrák kisebbségpolitikára általánosan jellemző, hogy az egyes kisebbségek státusza messze nem azonos. E politika négy törvényen alapszik, e törvénycikkellentmondásos természete a törvények keletkezésének háttéréből következik. A legfontosabb jogszabály az 1955-ös osztrák államszerződés (Staatsvertrag). Ennek 7. cikke garantálja a kisebbségi nyelvek egyenrangúságát a német hivatalos nyelvvel, a két-nyelvű feliratok elhelyezését és a kisebbségi lakosság arányszámának megfelelő ok-

tatási intézmények létrehozását. Az államszerződés ugyan az osztrák alkotmány szerves része, azonban csak a stájerországi és a karintiai szlovéneket, valamint a burgenlandi horvátokat ruházza fel kisebbségi jogosítványokkal.

Miután 1972-ben a Bruno Kreisky vezette osztrák kormány aláírta a Dél-Tirol státuszát szabályozó egyezményt az olasz állammal, az ausztriai kisebbségek helyzetét is megkísérelte újrendezni. Ennek első lépése volt a titkos anyanyelvi összeírás, amelyben mindenki anonim módon nyilatkozhatott anyanyelvéről. Sokkal fontosabbnak bizonyult azonban az 1976-os népcsoporttörvény, amely öt őshonos kisebbség számára biztosított bizonyos nyelvhasználati jogokat, hivatalos képviselést a Kancelláriában és állami támogatást. A karintiai szlovének, a burgenlandi horvátok és a bécsi csehszlovákok az 1976-os népcsoporttörvényben garantálnál jóval több jogot biztosítottak az államközi szerződések, ezért ők nem ismerték el a törvényt és nem is delegáltak képviselőt a Kancellárián berendezett új Népcsoporttanácsokba. Egyedül a burgenlandi magyarok alakították meg Népcsoporttanácsukat 1979-ben. Az 1976-os népcsoporttörvény viszont csak a burgenlandi magyarokat ismerte el őshonosként, a Bécsben és más városokban élő magyarokat migráns csoportoknak tekintette. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület (BMKE) 1980-ban memorandummal fordult az osztrák kormányhoz, melyben magyar közép- és felsőfokú oktatási intézmények kiépítését, kétnyelvű községtáblák felállítását és a magyar, mint hivatalos nyelv elismerését követelte. A Népcsoporttanácsról néhány év alatt kiderült, hogy nem képes a magyar kisebbség törekvéseinek érvényesítésére, ezért 1983-ban BMKE deklarálta, hogy azonos kisebbségi jogokat követel, mint amilyeneket 1955-ös államszerződés a horvátoknak és a szlovéneknek garantál.

Tartományi szinten a legfontosabb törvény az 1937-ből származó burgenlandi kisebbségi oktatási törvény (Burgenlaendisches Minderheitenschulgesetz) és 1998-as módosításai. Ez garantálja a kisebbségi nyelvek kötelező oktatását minden olyan településen, ahol az adott kisebbség arányszáma eléri az 50%-ot. Az 1998-as törvény módosítás lehetővé teszi a kisebbségi nyelvoktatást minden olyan iskolában, ahol arra, mint szabadon választott tantárgyra, több mint 7 gyermek jelentkezik.

A jelenkori osztrák kisebbségpolitika egyik jellemzője, hogy nincs végiggondolt stratégiája és főként külpolitikai – és ritkábban belpolitikai – tényezők határozzák meg irányvonalát. Külpolitikai nyomás eredménye volt például a bécsi magyarok elismerése 1992-ben, a csehszlovák népcsoport kettéosztása ugyanabban az évben és a romák elismerése 1993-ban. Első pillantásra az osztrák törvények által biztosított kisebbségi jogok ugyan nem tűnnek kevésnek, azonban mindabból, ami papíron létezik, nem minden valósul meg a mindennapi életben is. Például többszöri követelés ellenére Burgenlandban csak 45 éves késéssel, 2000-ben állította fel az osztrák kormány az 1955-ös államszerződésben előírt többnyelvű településtáblákat. 2001-ben Oberwart/Felsőőr, Unterwart/Alsóőr, Siget in der Wart/Őrisziget és Oberpullendorf/Felsőpulya kapott kétnyelvű helységtáblát.

Belpolitikai nyomás csak az oktatáspolitikai terén érvényesült. Az 1990-es években a kétnyelvű oktatás csak azért vált lehetővé egész Burgenland területén, mert a nyolcvanas évek óta 50%-ra csökkent a tanulók és 150%-ra nőtt a pedagógusok aránya. Mivel a pedagógusok tartományi közalkalmazottak, a tartományi kormány kényszerhelyzetbe került. A sok pedagógus számára csak úgy tudtak állást biztosítani, hogy az osztályok számát megemelték. Ezt a kétnyelvű osztályok törvény által szabályozott viszonylag alacsony létszáma tette lehetővé. Az így is fennmaradó üres helyekre magyarországi és szlovákiai tanulókat vettek fel, akik naponta ingázniuk kellett Burgenlandba. Az 1992–93-as tanévben 4 burgenlandi óvodában 35 gyermek részesült magyar nyelvű oktatásban. A két magyar tannyelvű elemi iskolában 50 tanuló, az egyetlen magyar polgáriban 55 diák tanult. Ebben az évben Burgenlandban összesen 11 elemi iskolában 220, és kilenc polgári iskolában 229 diák választotta szabadon választható nyelvként a magyart. A négy közép- és felsőfokú iskolában 155 diák részesült magyar nyelvű oktatásban. A burgenlandi oktatást mindmáig a 1937-ből származó kisebbségi oktatási törvény (*Burgenländisches Minderheitenschulgesetz*) és annak 1994-es módosításai szabályozzák. Ez garantálja a kisebbségi nyelvek kötelező oktatását minden olyan településen, ahol az adott kisebbség arányszáma eléri az 50%-ot. Az 1994-es törvénymódosítás azonban lehetővé teszi a kisebbségi nyelvoktatást minden olyan iskolában is, ahol arra, mint szabadon választott tantárgyra, több mint 7 gyermek jelentkezik. 1992-ben megnyitották a kétnyelvű szövetségi gimnáziumot Oberwart/Felsőőrött, melynek mind horvát–német, mind magyar–német tagozata is működik, és minden tantárgyat mindkét nyelven oktatják. A gimnáziumnak jelenleg körülbelül 200 tanulója van. 1989 óta a *Burgenlandi Magyarok Népfőiskolája* is működik Oberwart/Felsőőrött.

A burgenlandi magyar falvak jelenleg paradox helyzetben vannak. Mire végre minden szinten beindult a magyar oktatás (óvoda, elemi iskola, polgári iskola, gimnázium), lassan eltűntek a magyar anyanyelvű gyerekek. Egyúttal a szülők sem tudják már átadni a nyelvismeretet, így ők is az oktatási intézményektől várják el, hogy megtanítsák gyermeküket magyarul. A falusi nyelv megőrzéséhez 1986 óta nemcsak „romantikus” vágyak kötődnek: a határnyitás óta a magyarul tudásnak gyakorlati következményei lettek. Egyrészt az egyik pillanatról a másikra tömegesen megjelenő magyar vásárlóerőt ki kellett elégíteni: ehhez szükség volt nyelvismeretre. Másrészt, a megnyílt határ a burgenlandi magyarokat előnyös helyzetbe hozta az osztrák–magyar kapcsolatok kialakításában. Harmadrészt a társadalmi kapcsolatok is rögtön intenzívvé váltak. A gyerekek, akik az iskolában sajátítják el a magyart, már egészen más nyelven beszélnek, mint szüleik és nagyszüleik.

Kisebbségi média

Burgenland területén a magyarok számára két folyóirat, az *Őrvidéki Hírek* és az *Őri Füzetek* biztosítják az anyanyelvi tájékoztatást, melyek évente 4 alkalommal látnak napvilágot. Évente hatszor jelenik meg a *Bécsi Napló*, az Ausztriai Magyar Egyesületek Központi Szövetsége által szerkesztett újság. Az osztrák ORF (*Österreichischer Rundfunk*) burgenlandi tartományi stúdiója 1990 óta évente négy alkalommal, 2000 óta évente hatszor jelentkezik 25 perces magyar adással „*Adj isten, magyarok!*” címmel, valamint heti 45 perces rádióműsorral és napi 5 percben híradóval is. 1998–2004 között négy nyelvű adást sugárzott egy Pinkafeld/pinkafői magánrádió, az Antenna 4. A Szövetségi Kancellári Hivatal (*Bundeskanzleramt*) anyagi támogatásának megvonásában e rádió megszűnt. 2006-ban indult Bécs egyelen magyar nyelvű rádióadása, a magánkézben levő *Bécsi Magyar Rádió*, melyet különböző csoportokból származó magyar fiatalok működtetnek.

A burgenlandi magyarok nyelvhasználata 1945 után

A második világháború után Burgenland területén hét nyelvváltozattal találkozunk. A romani nyelv mellett mind a három burgenlandi nyelv standardizált és helyi tájszólási változatban is létezett. A tipikus burgenlandi anyanyelve mindig egy falusi dialektus volt, többnyelvűsége pedig a standardizált variációk ismeretét jelentette. Egy tipikus horvát gazda családi körben a helyi horvát tájszólást használta, a horvát újságot viszont a regionális gradiscansko hrvatsi nyelven olvasta. Németül vagy magyarul pedig az irodalmi nyelvet használta.

A burgenlandi magyar–német kétnyelvűség valójában öt változatot takar: az irodalmi magyart, az adott falu tájszólását, az irodalmi németet, a környező falvak német tájszólását és a magyar és német tájszólás közé beékelődött „pidginizált” magyart. Az utolsó változattal csak a magyar falvakban találkozunk. A helyi magyar tájszólások valójában 17. századi eredetűek, melyek a koraujkori magyar nyelvnek nemcsak a szókincsét, hanem a grammatikáját is megőrizték. Például nincs -val, -vel ragozás, hanem egy sokkal korábbi -ve, vagy -je ragot használnak: nem Tamással, hanem Tamásje találkoznak, nem autóval, hanem autóve járnak. A birtokos ragozás is az archaikusabb formát őrzi: így például nem azt mondják, hogy fájnak a lábaim, hanem azt, hogy lábomék. Mint minden burgenlandi tájszólásra, a magyarra is jellemző, hogy teljesen diftongizált. Föld helyet fűödöt mondanak, erdő helyet erdüöt, kettő helyett kettüöt. Az a-ból gyakran oa lesz: az, fa, ma, pad vagy varr helyett, oaz, foa, moa, poad, voarr lesz. Az é helyett sokszor í-t ejtenek, így lesz a pénz, szép és vékony szavakból pínz, szíp, víkony.

A „pidginizált” változatban ezt a tájszólást átszövik német kölcsönszavak. „Jemenek a Bezirkshauptmannschafta Führerscheint beantragunyi” Elmegyek a járási főkapitányságra jogosítványt igényelni]. Ezeket a kölcsönszavakat általában nem az irodalmi németből veszik át, hanem a helyi német tájszólásból. A következő mondatot „jemiedütem, rosztunom kell” úgy érthetjük meg, ha tudjuk, hogy az irodalmi német müde szó helyi változata a mied és a német rasten ige burgenlandi változata a rostn. Tehát, ha azt akarjuk mondani, hogy „elfáradtam, pihennem kell” és a fáradt és a pihenni helyett berakjuk a német tájszólási szavakat és magyar tájszólási ragokkal ragozzuk, akkor kapjuk a fenti mondatot. Az irodalmi német wünschen ige helyi változata a winschn, amelyből a felsőöri magyar tájszólásban binscül lesz. „Mit binscüsöz Weihnachtmira?” Mit kívánsz karácsonyra?] mondják a felsőöriek.

A magyar falvak lakói között nem mindenki ismerte a teljes kétnyelvű skálát. Az idősek az irodalmi magyart, a magyar tájszólást és néha a „pidginizált” formát is használták, németül viszont leginkább a helyi tájszólást beszélték. Mindazok, akik még magyar elemibe és utána német felsőbb iskolákba jártak, ismerték az egész skálát. A fiatalabb nemzedékeknél a skála ismét leszűkül: ők kiválóan beszélték az irodalmi németet és a helyi tájszólást, azonban magyarul már csak a falusi tájszólást, annak is a „pidginizált” változatát használták. Ilyen nyelvhasználat jellemezte egyébként a horvátokat és a romákat is.

A magyar nyelv fennmaradásának szociológiai magyarázata

Egészen a hatvanas évek közepéig a dél-burgenlandi falvak zárt közösségeket alkottak, és csak ezután kezdtek ingázni a környező kisvárosokba és a nagyobb központokba, Bécsbe és Grazba. Ez azt jelenti, hogy a mindennapi élet minden mozzanata az adott faluhoz kötődött. A falusi élet adta a fenti tájszólások alapját és kereteit, a különböző dialektusok jelentették a természetes kommunikáció eszközét. Például a hatvanas évek végéig természetesnek számított, hogy ha valaki átköltözött vagy beházasodott egy magyar nyelvű faluba, meg kellett tanulnia az ottani dialektust és rendszerint meg is tanulta. Minden burgenlandi faluban akadtak tehát olyanok, akik beköltözvén saját nyelvük mellé a helyi nyelvet is elsajátították. Ez persze nem az irodalmi magyart jelentette, hanem az adott közösségben beszélt nyelvjárást.

A faluban használt dialektusok fennmaradásához hozzájárult az is, hogy a helyi kulturális hagyományok is erősen kötődtek e nyelvjárásokhoz. Így a lucázás, a lakodalmas vőfély-versek, a tél végi korbácsolás, a farsangi szokások, a hagyományos falusi mulatságok, az ott elhangzó tradicionális énekek mind a dialektusban jelennek meg, így a nyelvjárás egyúttal kulturális kapocs és kohéziós erő a helyiek között. Mivel e nyelvek és szokások faluról falura változnak, egész Burgenlandban egyfajta village-ethnicity jött létre.

A hatvanas évek közepe után a társadalmi modernizáció következtében e hagyományos világ bomlani kezd: az ingázó munkások naponta elhagyják a falut és csak este térnek haza, vagy egész héten másutt dolgoznak és csak a hétvégéket töltik otthonukban. Ezzel párhuzamosan felbomlott a nagycsaládos struktúra is, már nem laknak egy háztartásban a különböző nemzedékek. Míg három generáció lakott egy fedél alatt, addig az ingázás nem befolyásolta jelentősen a nyelvhasználati szokásokat, hiszen a nagyszülők a hiányzó szülők szerepét a gyereknevelésben átvállalták, így a faluban használt nyelvjárásokat is megtanították a gyermekeknek. Mióta a fiatal házaspárok külön háztartásba vagy más faluba költöznek, a kisebbségi dialektusok átadására nincs mód. Szemben a gyakran hangoztatott tétellel, hogy a vegyes házasságokban vesznek el a dialektusok, itt úgy látszik, hogy a nagycsaládszerkezet felbomlása sokkal erősebben magyarázza a nyelvjárások háttérbe szorulását. Talán nem véletlen, hogy az első burgenlandi magyar kultúregyesület éppen ebben az időszakban alakul meg ezekre a folyamatokra válaszolva. A burgenlandi magyar falvak lelkészei figyelnek fel e tendenciákra és ők alapítják a szervezetet: a felbomló falusi kereteket intézményesült formákkal és követelésekkel próbálják ellensúlyozni. Az 1976-os osztrák kisebbségi törvény életbe lépése és a burgenlandi magyarok hivatalos elismerése után az anyagi és a politikai támogatás segítségével ez bizonyos mértékig sikerül is.

Statisztikai adatok 1991–2001

A burgenlandi magyarság létszámáról eltérő adatokkal rendelkezünk. Az 1991-es népszámlálás szerint 6763 burgenlandi vallja magáról azt, hogy a mindennapi életben a magyar nyelvet is használja. Érdekes módon ez a szám évtizedek óta változatlan, míg a többi kisebbségnél folyamatosan csökken. Egy, a burgenlandi katolikus egyház által 1987-ben készült felmérés szerint viszont évente 7000 burgenlandi jár magyar misére, illetve vesz igénybe magyar lelki gondozást és más egyházi szolgáltatást. Az 1994-es, az osztrák állami és a burgenlandi tartományi statisztikai hivatal által közösen végrehajtott mikrocenzus eredményei szerint pedig 14 ezer burgenlandi beszél – különböző szinten – magyarul. Ebből is látszik, hogy még ma is viszonylag magas a magyarul tudók aránya Burgenlandban és ez lehetővé teszi, hogy egyszer magyar nyelvűnek, másszor németajkúnak vallhassák magukat a társadalmi környezet és a politikai hangulat függvényében a népszámláláskor.

Az 1991-es és a 2001-es népszámlálási adatok összevetésekor az látszik, hogy a magyar nyelvcsoporthoz – az elismert kisebbségi nyelvek között – a legnagyobb magyar népcsoporttá vált egész Ausztriában és ezen belül minden tartományban ugrás-szerűen megemelkedett a létszáma. Kelet-Ausztriában ez a szezon- és feketemunkás migrációból következik, míg a nyugati országrészben sokan találtak munkát a vendéglátóiparban, különösen télen, mikor a magyar turisták száma is megnőtt.

Ausztria magyar lakossága a környezetben beszélt nyelv alapján 1971–2001 között

	1971	1981	1991	2001	1991–2001	%
Burgenland	5 673	4 147	6 763	9 941	–122	–1,80
belföldi	5 447	4 025	4 973	4 704		
külföldi	226	122	1 790	1 937		
Bécs	8 413	8 073	1 319	15 436	1916	14,17
belföldi	6 099	5 683	8 930	10 686		
külföldi	2 314	2 390	4 589	4 749		
Alsó-Ausztria	2 088	1 159	5 440	8 083	2643	48,51
belföldi	1 381	749	2 389	4 790		
külföldi	707	410	3 051	3 293		
Stájerország	1 028	543	1 863	3 115	1252	57,20
belföldi	802	440	836	1 652		
külföldi	226	103	1 027	1 463		
Felső-Ausztria	915	953	3 218	3 849	631	19,61
belföldi	585	540	1 182	2 344		
külföldi	330	413	2 036	1 505		
Karintia	234	197	490	738	248	50,61
belföldi	141	121	247	313		
külföldi	93	76	490	425		
Salzburg	215	301	793	1 095	302	38,08
belföldi	87	204	432	551		
külföldi	128	97	361	544		
Tirol	223	15	671	956	285	42,47
belföldi	101	121	347	469		
külföldi	122	44	324	487		
Vorarlberg	328	337	702	671	–31	–4,42
belföldi	172	160	302	375		
külföldi	156	177	400	296		
Ausztria	19 117	15 875	33 459	40 583	7124	21,29
belföldi	14 815	12 043	19 638	25 884		
külföldi	4 302	3 832	13 821	14 699		

Baumgartner Gerhard: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. in: Gyurgyik László és Sebők László (szerk.). Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002, Teleki László Alapítvány, Budapest 2003, 158–170.

A bécsi magyarok aktuális helyzete

Bécsben az ausztriai magyar kisebbség történetének egyik fő eseménye volt, hogy 1992-ben a bécsi magyarok is megkapták az őshonos népcsoport rangját. Azóta képviselőt küldhetnek a Népcsoporttanácsban és jogosultak állami támogatásra. A grazi, linzi és salzburgi magyar egyesületek azonban továbbra sem részesülnek ezekben a jogokban. A bécsi magyarság lélekszámának növekedéséhez hozzájárult a délszláv háború okozta menekülthullám, valamint az, hogy a bécsi egyetemek egyre vonzóbbá váltak a szlovákiai és magyarországi fiatalok számára. Számukra a bécsi magyar közösséget hagyományosan megosztó törésvonalak (az 1945 előtti és az 1956 utáni emigráció között) elhalványultak.

A burgenlandi magyarok aktuális helyzete

A burgenlandi magyar nyelvcsoporthelyzete manapság nagyban különbözik a burgenlandi horvátétól vagy romától. Míg a romák nagy része asszimilált vagy teljesen marginalizálódott és a horvátok politikailag ugyanolyan megosztottak, mint az osztrák lakosság (egy nagy szociáldemokrata és egy nagy néppárti tábor), a burgenlandi magyar nyelvcsoporthelyzete egészen más törésvonalak mentén csoportosul: az egyik oldalon a régi magyar falvak rendies identitástudattal rendelkező közösségei állnak, míg a másik oldalon a második világháború után letelepedettek. Ez utóbbiak 1956-os menekülteként kerültek Burgenlandba, vagy 1989 után megélhetési okokból Ausztriába költöztek. A burgenlandi magyar nyelvcsoporthelyzete belül ők töltik be a vezető pozíciókat. Ezáltal a kisebbségi elit és a helyi magyar lakosság között jelentős törésvonalak jöttek létre. E csoport identitása a 20. századi magyarságtudathoz áll közel és kevés szálon kapcsolódik csak a korábbi identitásformákhoz.

A burgenlandi magyarok esetén feltűnő, hogy az osztrák állampolgárok száma csökkent leginkább: 4973-ról 4704-re. E csökkenés azzal magyarázható, hogy bár csökkent az őshonos magyarság száma, e csökkenést a bevándorlással kompenzálta a nyelvcsoporthelyzete. A fontosabb magyar lakta helységek községsoros adatai jól szemléltetik ezt a folyamatot, hiszen éppen a négy hagyományosan magyarok által lakott településen a legdrasztikusabb a csökkenés. Így Oberwart/Felsőőrött a helyi magyarság egyharmada tűnt el egy évtized alatt – 1514-ről 1044-re csökkent.

**A magyar nyelvű osztrák állampolgárok községsoros adatai Burgenlandban
1991–2001 között**

	1991	%	2001	%
Alsóőr/Untertwart	617	86,3	499	74,4
Felsőpulya/Oberpullendorf	608	23,7	559	21,5
Felsőőr/Oberwart	1514	25,6	1044	17,5
Örisziget/Siget in der Wart	217	81,9	183	70,4
Boldogasszony/Frauenkirchen	179	7,0	191	7,0
Locsmánd/Lutzmannsburg	34	3,6	46	4,9
Pándorfalu/Parndorf	60	2,4	85	3,0
Lajtakáta/Gattendorf	13	1,3	32	2,9
Miklóshalma/Nickelsdorf	19	1,2	43	2,9
Rohonc/Rechnitz	86	2,7	85	2,7
Tarcsafürdő/Bad Tatzmannsdorf	5	0,5	31	2,5
Királyhida/Bruckneudorf	35	1,9	56	2,3
Kismarton/Eisenstadt	245	2,4	228	2,1
Nezsider/Neusiedl am See	48	1,1	70	1,3
Nagymarton/Mattersburg	49	0,9	52	0,9

Az „öshonos” dél- és közép-burgenlandi magyarság körében valójában még drasztikusabb volt a fogyás. Ha az állampolgársággal rendelkező magyar nyelvűek adatait tovább bontjuk a születési hely szerint, akkor azt tapasztaljuk, hogy a magyar anyanyelvű burgenlandi állampolgárok 30,5%-a is külföldön született, elsősorban Magyarországon. Ők már 1981 és 1991 között 4147-ről 6763-ra emelték a burgenlandi magyar nyelvűek számát. A burgenlandi magyar kisebbség korfa szerinti megoszlása szignifikánsan különbözik a burgenlandi összlakosság adataitól. A népcsoport tagjai általában idősebbek az átlagnál és körükben alacsonyabb a természetes népszaporulat. Minden negyedik burgenlandi 60 évnél idősebb, de a magyar nyelvcsoporthoz ez az arányszám meghaladja az egyharmadot (38%). A 15 évnél fiatalabb népességben a magyar arányszám (13%) viszont alacsonyabb a burgenlandi átlagnál (15%).

Összegzés

Noha első pillantásra úgy tűnhet, hogy az ausztriai magyarság 1989 óta jelentős mértékben gyarapodott és az Auszriában hivatalosan elismert kisebbségi nyelvek közül az első helyet vívta ki magának, az eredmények mégis torzak. Egyfelől nem ez a 40 583 személy adja ki a hivatalosan elismert népcsoportot, mert ez a státusz csak a

Burgenlandban és Bécsben élő magyar nyelvű osztrák állampolgárokra vonatkozik, összesen mindössze 15390 emberre. Másfelől az adatokból az is kiderül, hogy ez a növekedés semmiféleképpen sem az osztrák kisebbségpolitika gyümölcse, hanem vagy a bevándorlásnak, vagy összeurópai változásoknak köszönhető.

A burgenlandi magyar kisebbség belső szerkezete az utóbbi évtizedben jelentősen átalakult. Míg korábban a különböző nyelvjárásokat használó falvak hálózata képezte a kisebbségi csoport alapját, addig mára e kisebbség individualizálódott, egész Burgenland területén szétszórva él és elsősorban az irodalmi magyar nyelvet használja. A közeljövő kérdése, hogy a frissen meghonosodó irodalmi magyar nyelv számára megteremthető-e egy valóságos kisebbségi társadalmi bázis Burgenlandban. Ennek egyik előfeltétele volna, hogy az érintett felek a hagyományos versengésen felülemelkedjenek.

Irodalom

- Bauer Adelheid: Volkszählung 2001. Umgangssprache im Burgenland. In: *Statistische Nachrichten* 9/2002, 636–641.
- Baumgartner Gerhard: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. in: Gyurgyik László–Sebők László (szerk.). Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002, Teleki László Alapítvány, Budapest, 2003, 158–170.
- Baumgartner Gerhard-Kovács Éva-Vári András: A határmentiség paradoxonai. Jánossomorja és Andau 1990–2000; in: Bárdi Nándor–Lagzi Gábor (szerk.): Politika és nemzeti identitás Közép Európában, Teleki László Intézet, Budapest 2001, 113–140.
- Baumgartner Gerhard: Minderheitenpolitik im Burgenland, Politik burgenländischer Minderheiten 1945–2000, in: Roland Widder (szerk.), Geschichte des Burgenlandes in der Zweiten Republik, Wien, 2000, 15–54.
- Baumgartner Gerhard: „6 X Österreich“- Geschichte und aktuelle Situation der Volksgruppen in Österreich, Klagenfurt/Celovec, 1995.
- Baumgartner Gerhard–Moritsch Andreas: The Process of National Differentiation within Rural Communities in Southern Carinthia and Southern Burgenland 1850 to 1950, in: David Howell et al. (szerk.): Roots of Rural Ethnic Mobilisation / Comparative Studies on Governments and Non-Dominant Ethnic Groups in Europe 1850–1950, Vol. VII, New York University Press/Dartmouth, 1992.
- Baumgartner Gerhard: Eva Müllner und Rainer Münz (Hg.), Lebensraum und Identität, Eisenstadt, 1989.
- Bedécs Gyula: Magyar sors Felsőpulyán 1921–1990. Oberpulendorf/Felsőpulya, 1990.
- Bertha Bulcsu et al.: Burgenlandi Magyarok közt. Új idő könyvek, Budapest, 1990.
- Éger György: A burgenlandi magyarság rövid története. Anonymus Kiadó, Budapest, 1991.
- Éger György - Szesztay Ádám: Alsóór. Száz magyar falu könyvesháza Kht, Budapest, é.n.
- Peter Eppl-Béla Rásky-Werner Michael Schwarz (szerk): Menkülés Bécsbe (Flucht nach Wien. Ungarn 1956) Magyarország 1956, Wien Museum, Wien, 2006.
- Gaál Károly: Kire marad a kisködmön. Adatok a burgenlandi uradalmi béresek elbeszélő kultúrájához (Wer erbt das Jankerl. Über die Kommunikationskultur der Gurshofsknechte im Burgenland.) Vas Megyei Múzeumok Igazgatósága, Szombathely, 1985.

- Haslinger Péter: A regionális identitás kialakulásának egy esete. Burgenland 1921–1938. Regio. Kisebbség. Politika. Társadalom. 2000/4. 93–104.
- Imre Samu: A felsőőri nyelvjárás. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
- Imre Samu: Az ausztriai (burgenlandi) magyar szórványok. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1977.
- Kolonovits Dieter: Sprache in Österreich. Manz Verlag, Wien, 2000.
- Szatmári Miklós. Az osztrák nemzettudat (küldéstudat) kérdései az 1920–30-as években. Századok, 2000/6. Budapest.
- Veiter Theodor: Das Recht der Volksgruppen und Sprachminderheiten in Österreich. Wien, 1970.